

Θανάσης Διαμαντόπουλος,
Ελευθέριος Βενιζέλος,
πλαστογράφος της ιστορίας
-ο άνθρωπος, ο θρύλος το
πολιτικό αποτύπωμα,
Πατάκη, Αθήνα 2024,
544 σελ.

Απομυθοποιώντας τον Βενιζέλο

Από τον ΙΩΑΝΝΗ ΔΑΣΚΑΡΟΛΗ

Ο Θανάσης Διαμαντόπουλος, με το βιβλίο του για τον Ελευθέριο Βενιζέλο, αναμετρείται με το πέρασμα από την ελληνική ιστορία ενός μύθου. Αλλά δεν του χαρίζεται. Έτσι το αποτέλεσμα είναι αποδομητικό, αφού αναθεωρεί την εικόνα του πολιτικού από την Κρήτη ως δημιουργού «της Ελλάδας των 2 ηπείρων και των 5 θαλασσών» αλλά και τη σχεδόν αποθεωτική πρόσληψη του ιστορικού προσώπου από την ευρεία κοινή γνώμη.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος είναι αναμφίβολα το πολιτικό πρόσωπο που έχει βιογραφηθεί περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο της ελληνικής ιστορίας, και φυσικά όχι αδικώς. Η σχετική βιβλιογραφία ξεκίνησε να δημιουργείται ήδη από την περίοδο που ο Βενιζέλος εισήλθε στην κεντρική πολιτική σκηνή ως πρωθυπουργός και εμπλουτίστηκε με συνεχείς νέες προσθήκες εργασιών που προέρχονταν από ιστορικούς, δημοσιογράφους, συγγενείς, στενούς συνεργάτες, φυσικά εργασίες και των εχθρών του που, ως γνωστόν, δεν ήταν καθόλου λίγοι. Αναμφίβολα, τη δημιουργία της σχετικής βιβλιογραφίας επέβαλε το γεγονός ότι ο Βενιζέλος πρωταγωνίστησε στη σύγχρονη ελληνική πολιτική ιστορία για δύομισι δεκαετίες (1910-1935), ενώ είναι χαρακτηριστικό ότι δέσποζε στα ελληνικά δημόσια πράγματα ακόμη και όταν απείχε από την πολιτική ή όταν ήταν αυτοεξόριστος στο Παρίσι. Επίσης, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι το αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου είναι το ογκωδέστερο που έχουμε στην διάθεσή μας οι Έλληνες ιστορικοί και καλύπτει με τεκμήρια ακόμη και την πλέον ασήμαντη πτυχή της πολυεπίπεδης δραστηριότητας του κρητικού πολιτικού.

Έχοντας όλα αυτά κατά νου, γίνεται φανερό ότι η αποστολή του Θανάση Διαμαντόπουλου να διασταυρώσει, να ανακαίνισι, να εκσυγχρονίσει και, κατά το δυνατόν, να συμπληρώσει την υπάρχουσα βιβλιογραφία στο θέμα Βενιζέλος δεν είναι καθόλου εύκολο έργο. Ο συγγραφέας βρίσκεται στην τελευταία τετραετία στο επίκεντρο της προβληματικής του Εθνικού Διχασμού και του Μεσοπολέμου με πολλές σημαντικές δημόσιες παρεμβάσεις και ομιλίες και αυτή η συνεχής τριβή με την περίοδο που έδωσε τη φόρα και τα εργαλεία για

την ανά χείρας βιογραφία. Είχα την τύχη να παρακολουθήσω το χτίσιμο της μελέτης σε όλα τα στάδια της, να συζητήσω επί μακρόν με τον συγγραφέα τους προβληματισμούς και τις αναζητήσεις του, οπότε το παρόν σημείωμα μπορεί να θεωρηθεί και μια μαρτυρία εκ των έδρων.

Ο ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΚΑΤΑ ΒΑΘΟΣ

Η βιογραφία αυτή είναι ουσιαστικά ένα ιστορικό δοκίμιο αποτίμησης του Βενιζέλου που συμπυκνώνει τον ιστορικό χρόνο γύρω από το πρόσωπο, παρουσιάζοντας το παρασκήνιο και τις υπόγειες διαδρομές που καθόρισαν εν πολλοίς τη φυσιογνωμία του κράτους μας καθώς και τα σύνορά του μέχρι τις μέρες μας. Η ιστορική αφήγηση του Διαμαντόπουλου δεν είναι αυστηρά γραμμική ούτε παραφορτωμένη με τεκμήρια και έγγραφα που, ούτως ή άλλως, είναι ήδη γνωστά από πολλά άλλα αναλυτικά ιστορικά έργα του πυκνού αυτού ιστορικού χρόνου στον οποίο κινείται ο Βενιζέλος. Νομίζω ότι η ματιά του Διαμαντόπουλου δεν είναι μια αναπαίσιμη παλαιότερων σχημάτων και θεωρήσεων, αλλά μια ανανεωμένη, φρέσκια ανατομία της περιόδου, χωρίς τις εξαρτήσεις της εκάστοτε πολιτικής συγκυρίας που είχαν οι προηγούμενοι βιογράφοι. Άλλωστε δεν θα είχε νόημα μια τέτοια προσπάθεια αν δεν κόμιζε μια νέα οπτική στο ζήτημα, από τη στιγμή φυσικά που αυτή μπορεί να τεκμηριωθεί επαρκώς.

Ο Διαμαντόπουλος κυρίως προσπαθεί να ερμηνεύσει και να φωτίσει τα υπάρχοντα στοιχεία, αλλά το πρωτότυπο της εργασίας του είναι ότι αντλεί στοιχεία και από βενιζελικούς συγγραφείς και προσπαθεί να μας δώσει μια νέα αντικειμενική σύνθεση. Άλλωστε αυτό είναι και το ζητούμενο της σχετικής ιστοριογραφίας: να υπερβούμε το δίπολο της αντιπαλότητας αυτής που απο-

τυπώθηκε και στη βιβλιογραφία με μεγάλη ένταση και να προσφέρουμε μια νέα ενιαία αφήγηση που να εγκολπώνεται με κριτικό τρόπο διασταύρωσης όλα τα επιχειρήματα των δύο παρατάξεων της εποχής.

Η βιογραφία, απελευθερωμένη από τη σχολαστική παράθεση τεκμηρίων, έχει το χώρο και την ελευθερία να παρουσιάσει και άλλες πτυχές του Βενιζέλου κάπως πιο αθέατες αλλά εξίσου ενδιαφέρουσες. Εστιάζει περισσότερο στην ψυχολογία του προσώπου, στη λαμπερή και σαηγευτική του προσωπικότητα, στις εξάρσεις πάθους και στην ηφαιστειώδη προσωπικότητά του, αλλά και σε αρνητικές της πτυχές όπως ο άκρατος εγωκεντρισμός του. Στο πλαίσιο αυτής της θεώρησης, ο Διαμαντόπουλος συνέλεξε και πολλές ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τα ερωτικά και τα ιατρικά του Βενιζέλου και λεπτομέρειες για την ιδιωτική του ζωή. Βασική θέση του συγγραφέα είναι ότι ο Βενιζέλος, σε τελική ανάλυση, απομάκρυνε από κοντά του όλους τους πλέον άξιους συνεργάτες του και διατηρούσε αυτούς που ήταν χαμηλότερων ικανοτήτων αλλά ικανοποιούσαν την φιλαυτία του. Και όντως είναι αλήθεια αυτό, γιατί ο κατάλογος των προσώπων αυτών είναι ιδιαίτερα μακρύς και καλύπτει όλες τις περιόδους της δράσης του κρητικού πολιτικού: Δημητρακόπουλος, Καφαντάρης, Παπαναστασίου, Ζαβιτσιάνος, Κορομηλάς, Στράτος, Δεμερτζής, Κονδύλης αλλά και πολλοί άλλοι μικρότερου πολιτικού διαμετρήματος.

Σχηματικά θα έλεγα ότι η αφήγηση του Διαμαντόπουλου διαρθρώνεται σε μια πεταλοειδή ελλειπτική πορεία, καθώς ξεκινάει απογοητωτικά και αποθεωτικά για τον Βενιζέλο και τις φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις της πρώτης περιόδου 1911-1915 (δικαιοσύνη, εκπαίδευση, φιλεργατική πολιτική), αλλά και με την ιδιοφυή (τζογαδόρική την αναφέρει επίσης) κίνηση να ενταχθεί στη βαλκανική

συμμαχία κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας χωρίς να υπάρχει συμφωνία με τα άλλα μέλη της για τον μεταπολεμικό εδαφικό διακανονισμό. Το ρίσκο αυτό «βγήκε» χάρη στη ραγδαία προέλαση του Ελληνικού Στρατού. Έτσι η Ελλάδα διπλασίασε την έκταση και τον πληθυσμό της, απελευθερώνοντας και τη Θεσσαλονίκη. Ο Διαμαντόπουλος πιστώνει στον Βενιζέλο την επιτυχημένη απόφαση να αναθέσει την αρχηγία του Στρατού στον διάδοχο Κωνσταντίνου και, τελικά, να εναντιωθεί στον οργανισμό που τον έφερε στο προσκήνιο, δηλαδή στον Στρατιωτικό Σύνδεσμο.

Στη συνέχεια, ο συγγραφέας γίνεται αρκετά αναλυτικός στα ζητήματα του Εθνικού Διχασμού προσφέροντάς μας την αφήγησή του για το περίφημο ζήτημα της ανθρωάκευσης των γερμανικών καταδρομικών Goeben και Breslau, για τη βενιζελική πρόσκληση των στρατευμάτων των Αγγλογάλλων στη Θεσσαλονίκη, για την παράδοση του Ρούπελ στους Βούλγαρους από τους αναβενιζελικούς, για τη σύνταξη του συμμαχικού τηλεγράφων από τους Ιουνίου 1916 με την αγαπητή συνεργασία του Βενιζέλου, αλλά και για άλλα εξίσου κρίσιμα και διαφοροζόμενα ζητήματα από τα πολλά που είχε η ταραγμένη αυτή περίοδος. Αληθινός καταπέλτης για την αυταρχική βενιζελική διακυβέρνηση της περιόδου 1917-1920, ο Διαμαντόπουλος τη χαρακτηρίζει με το γνωστό του στυλ «απολιταρχία» που εγκαθιδρύθηκε και εδραιώθηκε από ξένες λόγχες.

Στη συνέχεια ο Διαμαντόπουλος ανατέμνει τη Μικρασιατική Εκστρατεία και τη Μικρασιατική Καταστροφή υπό το πρίσμα της αναζήτησης των ευθυνών του ίδιου του Βενιζέλου. Του αποδίδει πέντε μεγάλα σφάλματα (τα κυριότερα: υπερεκτίμηση της αγγλικής στήριξης, ανάληψη της εκστρατείας έχοντας την Ιταλία εχθρική, αργότερα και τη Γαλλία). Τον χρεώνει με τη, μάλλον εσκεμμένη, ολιγαρία

του για την εκτέλεση των Έξι, αλλά επαινεί τον καταπραϊντικό ρόλο του το 1924, στην προσπάθεια για μια ομαλή πολιτειακή μεταβολή την οποία θα αποδέχονταν και οι βασιλόφρονες. Η κριτική του Διαμαντόπουλου στον Βενιζέλο γίνεται πολύ πιο αιχμηρή όταν η διήγηση εισέρχεται στην πολιτεία του την περίοδο 1928-1935. Το κατηγορητήριο για τη *χρυσή* βενιζελική τετραετία 1928-1932, που τόσο έχει επαινεί από τη μεσοπολεμική βιβλιογραφία, αναλύεται σε δέκα σημεία (σ. 354-387) και είναι τόσο δρμύ που σίγουρα θα αιφνιδιάσει ή, ίσως, ακόμη και να σοκάρει κάποιους.

Το πλέον επικίνδυνο για οποιονδήποτε ιστορικό σε μια τέτοια διαικασία, μερικής έστω, αναθεώρησης, θα ήταν να πέσει θύμα της αντιβενιζελικής προπαγάνδας της εποχής και να μηρκαάσει άκριτα τα επιχειρήματά της που έχουν παρουσιαστεί κατά κόρον, όχι μόνο από τον αντιβενιζελικό Τύπο αλλά και από αξιόλογους (αντιβενιζελικούς) ιστορικούς της μεταπολεμικής περιόδου. Είναι μια παγίδα αρκετά επικίνδυνη στην οποία έχουμε πέσει αρκετοί ιστορικοί χωρίς καλά καλά να το συνειδητοποιήσουμε. Ο Διαμαντόπουλος ήταν εξαρχής ευαισθητοποιημένος για τους κινδύνους αυτούς, τους οποίους όχι μόνο απέφυγε σχεδόν στο σύνολό τους, αλλά κατάφερε να απομυθοποιήσει αρκετά πειστικά και πολλά από τα πλέον διαδεδομένα επιχειρήματα του αντιβενιζελισμού. Γενικά νομίζω ότι ο Διαμαντόπουλος πείθει ότι είναι αδόμεντος στην ιστορική του σκέψη από τις προσωπικές του συμπάθειες (θα ήταν αδύνατο να μην έχει) και αυτό είναι επίτευγμα διόλου ευκαταφρόνητο για μια ιστορική περίοδο τόσο συναισθηματικά φορτισμένη. Πολλοί άλλοι αυτό δεν το έχουν καταφέρει στον ίδιο βαθμό.

ΑΠΟΜΥΘΟΠΟΙΗΣΗ

Παρά τον κάπως διφορούμενο τίτλο της μελέτης που κινείται στα όρια μεταξύ επεξήγησης και παραπλάνησης, παρά την κάπως διπλωματική του προσπάθεια να *θολώσει τα νερά* στα συμπεράσματα της μελέτης με βερμπαλιστικούς χαρακτηρισμούς («τιτάνας», «θρύλος», «μεγάλος» κ.λπ.), κατά τη γνώμη μου, οι θέσεις του Διαμαντόπουλου έχουν σαφή προσανατολισμό απομυθοποίησης του Βενιζέλου. Και αυτό γιατί είναι απαλλαγμένες ακόμη και από ψήγματα αποσιώπησης, συγκάλυψης ή ανεπαρκούς δικαιολόγησης των

Ψηφιακό αρχείο Ελευθέριου Βενιζέλου

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος. Η ελληνική ιστοριογραφία, κατά κανόνα, τον αντιμετωπίζει με δέος και θαυμασμό, μετατρέποντας τον από ιστορικό πρόσωπο σε μύθο. Η προσέγγιση αυτή, όμως, συντίθεται από ψήγματα αποσιώπησης, συγκάλυψης ή ανεπαρκούς δικαιολόγησης των μεγάλων λαθών του Βενιζέλου, κάτι που αποφεύγει ο Θανάσης Διαμαντόπουλος.

μεγάλων λαθών του Βενιζέλου, κάτι που έκανε κατά κόρον η σχετική ακαδημαϊκή βιβλιογραφία μεταπολεμικά, για ευνόητους λόγους πολιτικών και πολιτειακών σκοπιμοτήτων της εποχής. Βέβαια, κάπως υστερόβουλα είναι η αλήθεια, προσπαθεί να τηρήσει ισορροπίες μεταξύ μας, επιβεβλημένη από τη διαθέσιμη ιστορική ύλη, αναθεώρησης του Βενιζέλου ως δημιουργού «της Ελλάδας των 2 ηπειρών και των 5 θαλασσών» και της σχεδόν αποθεωτικής πρόσληψης του ιστορικού προσώπου από την ευρεία κοινή γνώμη. Αλλά στο ακροτελεύτιο κομμάτι των συμπερασμάτων του ανασκευάζει πλήρως τον μύθο του Βενιζέλου με μια πιο στέρεη και ρεαλιστική αποτίμηση, όπως αυτή τεκμαίρεται από την ιστορική έρευνα, που πάντως δεν είναι ιδιαίτερα κολακευτική για τον κρητικό πολιτικό.

Το ύφος γραφής του Διαμαντόπουλου περίπου παραπέμπει στα δύο προηγούμενα βιβλία του: έξυπνο, παγνιώδες, χαριτωμένο, με υπονοούμενα, προσπαθεί να δώσει χάρη και ενδιαφέρον σε ζητήματα πολιτικής ιστορίας που από κατασκευής είναι στριφνά και πολύπλοκα. Η αφήγησή του ισορροπεί μεταξύ επεξήγησης στον αμύητο αναγνώστη και πρόσθετης ενημέ-

ρωσης και προβληματισμού στον ενημερωμένο. Γενικά, στις αναλύσεις του στην τριλογία του ως τώρα [*Η δική των έξι* (2022), *Χωρίς στέμμα. Η Αβασίλευτη του μεσοπολέμου* (2023) και τώρα ο *Βενιζέλος*], που είμαι βέβαιος ότι θα γίνει κουαρτέτο πολύ σύντομο, ο Διαμαντόπουλος αποφεύγει τις σταθερές αποφάσεις και τους εύκολους μεγαλόστομους αφορισμούς, λειτουργεί κριτικά και κυρίως απενοχοποιητικά. Στέκεται διστακτικός και καχύποπτος ενώπιον του εύκολου και του επιφανειακού, αντίθετα γίνεται εφρευτικός και μας δίνει τις καλύτερες σελίδες του όταν έρχεται αντιμέτωπος με ιστορικές αντιφάσεις και αινίγματα.

Η κριτική ματιά του εντοπίζει και διασταυρώνει δεκάδες ενδιαφέρουσες ιστοριοδιφικές λεπτομέρειες που μας παρουσιάζει εμπλουτίζοντας την οπτική μας για τον Βενιζέλο αλλά και για τον βενιζελισμό γενικότερα. Είναι πολύ χαρακτηριστικό ότι στα παραρτήματα της μελέτης περιλαμβάνονται, ανάμεσα στα άλλα, δύο σημαντικά ιστορικά τεκμήρια που αφορούν τον Βενιζέλο και για πρώτη φορά έρχονται στο φως της δημοσιότητας, για τα οποία ο συγγραφέας μας δίνει και την ερμηνεία τους.

Εν κατακλείδι, υπό το όχημα, ή αν θέλετε την αφορμή μιας βιογραφίας, ο Θανάσης Διαμαντόπουλος μας προσφέρει μια ακόμη αναλυτική παρουσίαση των *τριών σύντομων δεκαετιών (1909-1935)*, επικεντρωμένη σε ενδιαφέροντα ιστορικά σημεία βενιζελικής καμπής που είχε εντοπίσει, αλλά δεν είχε παρουσιάσει στα δύο προηγούμενα έργα του. Κατά τη γνώμη μου, η τριλογία αυτή, εκτός των άλλων, αποτελεί και μια κριτική ανακεφαλαίωση όσον έχει πετύχει η σχετική βιβλιογραφία της τελευταίας δεκαετίας, την οποία ο Διαμαντόπουλος έχει αποδελτιώσει και αξιολογήσει με πολλή προσοχή. Είμαι βέβαιος ότι η τριλογία αυτή, όπως είπα εν δυνάμει κουαρτέτο, θα αποτελέσει εφελύτριο και ερέθισμα για τα επόμενα βήματα της ιστορικής έρευνας, που θέλω να πιστεύω ότι θα είναι και τα καθοριστικά στην τελική θεώρηση της περιόδου. Υπ' αυτό το πρίσμα, η τριλογία αποτελεί και την παρακαταθήκη του Διαμαντόπουλου στον διαρκή αλλά σισύφειο αγώνα ανεύρεσης και ανάδειξης της ιστορικής αλήθειας, που κάθε ώριμη κοινωνία στοιχειωδώς έντιμη προς τον εαυτό της πρέπει να επιδιώκει αδιάκοπα, επίμονα και υπό οποιοδήποτε κόστος. ■